

Opravit

Seminární práce

Téma: Časopis Slovanský přehled

Vypracovala: Veronika Burianová

Filosofická fakulta Masarykovy univerzity

Říjen 2015

1. Vznik časopisu

Časopis *Slovanský přehled* vznikl v říjnu roku 1898, a je tedy nejstarším českým periodikem zabývajícím se o slovanskou tematiku. U vzniku tohoto časopisu stál Adolf Černý¹, který navázal na práci Edvarda Jelínka s názvem *Slovanský sborník*, a podtitulem *Sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského* (publikovaný v letech 1881 až 1887). Černý vtiskl časopisu základní ideový směr, jehož snahou nebylo pouhé propagování slovanské vzájemnosti, ale o pravdivé, objektivní poznávání slovanského světa na bázi tzv. kritického slovanství. V době svého vzniku byl časopis vydáván Českou akademií věd a umění, jak se tehdy jmenovala dnešní Akademie věd České republiky². Nejdříve přinášel Přehled aktuální zprávy ze slovanského světa, jak v oblasti politiky, tak kultury. Měl tedy spíše vědecko-popularizační charakter, nežli odborný. Během první světové války byla publikace zastavena a Adolf Černý ji obnovil až v roce 1925. Další mezera ve vydávání byla způsobena druhou světovou válkou. Časopis je kromě těchto výjimek vydáván kontinuálně. Od 60. let je vědeckým historickým časopisem (přesně od roku 1964) a od 90. let je recenzovaným periodikem. (Historický ústav AV ČR, 2014).

2. Periodicita a zveřejňování časopisu

Slovanský přehled je tedy nyní vydáván Historickým ústavem Akademie věd ČR (od roku 1993), a vedle Českého časopisu historického patří k nejvýznamnějším vědeckým časopisům z oblasti historie v České republice. Věnuje se dějinám národů střední, východní a jihovýchodní Evropy. Je vydáván třikrát ročně, z čehož třetí číslo je rozsáhlejší, obsahuje komplexněji zpracované studie v rozsahu 50 až 100 normostran. *Slovanský přehled* publikuje příspěvky v českém, slovenském i anglickém jazyce. Je znám i zahraničí pod jmény *Slavonic Review – The Journal for history of Central, Eastern and Southeastern Europe*. (Historický ústav AV ČR, 2014).

Od roku 2009 jsou abstrakty studií a článků *Slovanského přehledu* uveřejňovány v databázi *The Central European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH)*. Časopis je také registrován mezi mezinárodně uznávanými vědeckými periodiky databáze *European Reference Index for the Humanities (ERIH)*, a to jako časopis kategorie INT2 (international publications with significant visibility and influence in the various research domains in diferend countries), a v rámci Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů vydávaných v České republice. (Historický ústav AV ČR, 2014).

3. Vývoj a zaměření časopisu

Jak již bylo zmíněno na začátku, na začátku se *Slovanský přehled* soustředil na politické a kulturní aktuality ze slovanského prostředí. Během meziválečného období se začaly objevovat mnohem odbornější témata z oblasti historie, kultury, hospodářství a sociologie. Mezi ty, kteří přispívali svými články do časopisu, patřili ministr zahraničí Edvard Beneš, historik Jan Slavík nebo filolog Antonín Frinta. Po druhé světové válce rozšířil svoje obzory i na státy neslovanské ve střední, východní a jihovýchodní Evropě. „Vedle odborných, analytických studií, otiskuje také prameny, odborné diskuze, recenze a zprávy o domácí i zahraniční

¹ Adolf Černý se narodil roku 1864, byl českým básníkem a spisovatelem, také univerzitním lektorem slovanských jazyků a v letech 1898 až 1914 a 1925 až 1932 redigoval časopis *Slovanský přehled*, který roku 1898 založil.

² Česká akademie věd a umění byla zaštitěna Královskou českou společností nauk (1784-1952).

historiografické produkci a také důležité informace z vědeckého života.“ (Výstava Sto ročníků časopisu *Slovanský přehled*, 2014). Když v roce 1948 přišel převrat, do čela redakce postavili předsedu Slovanského výboru Československa Zdeňka Nejedlého³. Díky jisté cenzuře byly v období komunismu všechny časopisy, noviny, knihy aj. deformovány, a tak byl i *Slovanský přehled*, a to zejména metodologie. V 50. letech se věnoval spíše jazyku, literatuře, umění, historii, archeologii a vztahy mezi slovanskými národy. V roce 1955 se Josef Macůrek⁴ zasloužil o založení ročenky *Slovanská historická studie*. Zásadním přelomem pro *Přehled* byl rok 1963, kdy přešel pod Ústav dějin evropských socialistických zemí ČSAV. Časopis se opět vrátil k publikování čistě odborných prací. V 60. letech došlo k oblevě režimu, a tak i k uvolnění tematiky a metodologické pestrosti, což se projevilo ve vysvětlování skutečných a pravdivých příčin historických událostí. Také výrazně vzrostl zájem o historickou slavistiku. V srpnu roku 1968 se konal slavistický kongres, kterého se zúčastnili slavisté z 27 zemí celého světa. Cílem tohoto kongresu bylo vymezení slavistiky, především historické a určit místo Slovanského přehledu v kontextu mezinárodního slavistického bádání. (Výstava Sto ročníků časopisu *Slovanský přehled*, 2014).

V období normalizace přišly změny a v roce 1971 byl zrušen Ústav dějin východní Evropy ČSAV, který byl nahrazen Československo-sovětským institutem. Tematika Slovanského přehledu byla zaměřena na počátky a formování světové socialistické soustavy. Slovanská idea měla být nahrazena proletářským internacionalismem. Po roce 1989 časopis vydával články s tematikou o rozpadu SSSR a sovětského bloku, o rozpadu Jugoslávie, o národních hnutích v habsburské monarchii, o nacionalismu na Balkánu, o mezislovanských vztazích. (Výstava Sto ročníků časopisu *Slovanský přehled*, 2014).

V posledních letech se *Přehled* zabývá především carským a bolševickým Ruskem (např. *LITERA Bohuslav. Sovětská armáda a "Velký teror" 1937-1938. Slovanský přehled, 1, 2003, str. 43-68.*; *WANNER Jan. Kolektivizace zemědělství a krize stranického aparátu v provinciích a neruských republikách SSSR. Slovanský přehled 3, 2003, str. 343-377.*; *KOVINSKI Denis. Příprava a realizace ruské agrární reformy z roku 1861. Slovanský přehled 4, 2004, str. 505-529.*; *REIMAN Michal. Národnostní otázka v 100 dnech po Stalinově smrti (březen – červen 1953). Slovanský přehled 3, 2007, str. 361-376*), ale také neslovanskými státy ve spojitosti se slovanskými státy, hlavně Německem (např. *PROKŠ Petr. Politická ofenzíva císařského Německa vůči sovětskému Rusku (květen - červen 1918). Slovanský přehled 4, 2004, str. 531-544.*; *PROKŠ Petr. Koncepce "německé" Mitteleuropy ve válečné politice Německa a Rakousko-Uherska (1916-1918). Slovanský přehled 1, 2003, str. 19-42.*; *SZYMCZAK Damian. Haličské „velvyslanectví“ ve Vídni. Ministerstvo pro Halič v politickém životě habsburské monarchie (1871-1918). Slovanský přehled 3-4, 2011, str. 233–257.*) a Maďarskem (např. *TÓTH Andrej. Oficiální pozvání Maďarska na pařížskou mírovou konferenci a stanovisko maďarské vlády (prosinec 1919). Slovanský přehled 2, 2005, str. 153-190.*; *JANEK Ištván. Maďarský pohled na angažování se kardinála Józsefa Mindszentyho v řešení otázky československých Maďarů v letech 1945–1947. Slovanský přehled 1, 2009, str. 37-57.*), často je zmiňovaná Bosna a Hercegovina (např. *HLADKÝ Ladislav. Od konfesí k národům. Politické a národnostní poměry v Bosně a Hercegovině v letech 1878-1908.*

³ Zdeněk Nejedlý se narodil v roce 1878, byl muzikologem a literárním historikem, politikem, profesorem UK a předsedou ČSAV.

⁴ Josef Macůrek byl profesorem na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity, který se zabýval raným novověkem. Do roku 1969 řídil Ústav dějin východní Evropy ČSAV.

Slovanský přehled 1, 2004, str. 1-28.; HLADKÝ Ladislav. Bosna a Hercegovina - deset let po Daytonu. Slovanský přehled 1, 2006, str. 57-77.), Rakousko-Uhersko (např. Šedivý Miroslav. Význam Dunaje pro Metternichovo Rakousko. Slovanský přehled 1-2, 2011, str. 1-15.; PROKŠ Petr. Problémy vnitřního vývoje a mezinárodního postavení Rakousko-Uherska (1914-1916/197). Slovanský přehled 2, 2006, str. 161-182.) a Československo (např. VELJANOVSKI Novica. Československá diplomacie a makedonská otázka mezi dvěma světovými válkami (1919-1939). Slovanský přehled 3, 2006, str. 313-320.; TCHOUKARINE Igor. Zákaz ze srpna 1948: přelomová událost československého turismu v Jugoslávii. Slovanský přehled 4, 2007, str. 449 – 462.; KUDĚLA Jiří. Zemědělstí kolonisté z českých zemí v Bosně a Hercegovině na konci 19. století. Slovanský přehled 3, 2014, 499–560.) Nejvíce tedy píše o mezinárodních vztazích, nebo spíše o spojitostech a rozdílech dvou nebo více států.

4. Shrnutí vybraných článků z časopisu

Články, které jsem vybrala jako ukázkou, se věnují oblasti Kavkazu, Ruska, Turecka a okolních oblastí. Vybrala jsem tyto články především z hlediska geografického, ne historického, a proto spolu nijak výrazně (kromě jejich polohy) nesouvisí. Právě tyto země jsou nám podle mého názoru méně známé a málo víme o jejich historii (např. Arménie, Írán). Dalším důvodem tedy, proč jsem si vybrala tyto články, byl můj zájem. Neřekla bych, že tyto články jsou obrazem celého časopisu, ale v posledních letech (oproti létům minulým) se tato tematika objevuje v časopise více, tudíž je vidět, že se tvůrci Slovanského přehledu snaží nacházet nová a námi méně přístupná témata a informace. Všechny ostatní tematiky i s příklady článků jsem vyjmenovala v předchozí kapitole.

První článek s názvem *Mezi Tureckem, Persií a Ruskem: Percepce národní identity v Ázerbájdžánu a Arménii na sklonku 19. a 20. století* napsal Emil Souleimanov. Analyzuje vývoj percepce vůči Rusku a Rusům, Turecku a Turkům, Persii a Peršanům v prostředí Ázerbájdžánců a Arménů, které následně ovlivnily formování moderního národnostního cítění těchto dvou kavkazských národů. Článek se soustřeďuje na období od druhé poloviny 19. století až do roku 1920/21, kdy došlo k ukončení nezávislosti Arménské a Ázerbájdžánské demokratické republiky, které se staly na sedm desetiletí součástí Sovětského svazu. Ozbrojený konflikt o Náhorní Karabach se datuje od konce 80. let 20. století, kdy se SSSR začala rozpadat, a etnický nacionalismus přišel na řadu. Autor začíná vysvětlovat vývoj směřující k tomuto konfliktu již v 11. století, kdy Ázerbájdžánu a okolním oblastem vládla perská dynastie Pahlaviovců. Důležitý krok se stal na počátku 16. století, kdy většina Ázerbájdžánců a Peršanů přijala šiitský islám. Ázerbájdžán byl od 16. do 19. století součástí buď Persie, nebo se nacházel ve vazalském stavu vůči Teheránu (Isfahánu v Íránu, tedy bývalé Persii). Definitivní změnu přinesly rusko-perské války, které skončily mírovou smlouvou z Gulistanu (1813) a Turkemčaje (1828), kdy severoázerbájdžánský chanát připadl Romanovcům – stát se rozdělil na severní a jižní. Převážná část Ázerbájdžánců se hlásila k šiitskému islámu a tíhla k Peršanům, sunnitská menšina (na západě a severu) spíše k Turkům. Počárkem 20. století nakonec zvítězila orientace na Osmanskou říši. Na podzim roku 1918 se osmanská vojska společně s ázerbájdžánskou Armádou islámu okupovala Baku. Turci byli vítáni jako zachránci a osvoboditelé, kteří je zbavili arménských milic (i přestože

vyvraždili tisíce arménských civilistů). O vznik nezávislého Ázerbájdžánu se zasloužila také Velká Británie.

Vztah k Rusku na Kavkaze nebyl nikdy jednoznačný. Protiruských nepokojů bylo méně než v ostatních zemích, a to zejména proto, že Petrohrad poskytl ázerbájdžánské šlechtě jistou úroveň samosprávy. Pro rolníky a pastevce se s příchodem Rusů nic nezměnilo. Rusko zajistilo Ázerbájdžánu sociálně-ekonomický růst a ovlivnilo i jeho kulturu a vzdělanost. Období sovětské nadvlády se vyznačovalo stupňující se autonomizací Ázerbájdžánu (zejména po 2. světové válce). V roce 1990 ovšem sovětská armáda vtrhla do Baku s cílem zamezit hromadnému vraždění arménských civilistů. Do současnosti je hlavním posláním Ázerbájdžánců nedopustit předání Náhorního Karabachu pod správu Jerevanu.

Arménie je kolébkou křesťanství, která měla vždy problémy se sousedním Tureckem. Arméni tvořili s Turecku národní menšinu nazývanou *millet*, tedy politicko-náboženská komunita, která měla nižší společenský status. V 19. století se postavení arménské komunity zesílilo, Arméni byli ve středu ekonomického, uměleckého a částečně i politického života. V letech 1894 až 1896 došlo k masakrům arménského obyvatelstva. Arméni se také stali obětmi Kurdů. Proto začaly vznikat sociálně-revoluční strany, které měly v programu hlavně nezávislost arménského státu, respektive začlenění východoanatolských oblastí západní Arménie do říše Romanovců. Vše vyvrcholilo roku 1915 tzv. arménskou genocidou. Turecký režim se snažil vystěhovat a zlikvidovat arménské obyvatelstvo, což vedlo k vyvraždění stovek tisíců lidí, podstatné části arménského obyvatelstva Anatolie. Přeživší Arméni se poté kurdizovali nebo turkizovali, mnoho uteklo do Ruska nebo na západ do Francie či USA. Dodnes přetrvává velká nevráživost Arménů vůči Turecku, a snad jediným sousedním státem, se kterým Arménie nemá žádné spory, je Gruzie. Vztah Arménie k Rusku byl intelektuální elitou příznivý, už jen díky společnému náboženství, a kvůli ruské podpoře arménské migrace z Turecka a Persie. Z protější strany – Rusko nejdříve Armény vítalo kvůli jejich pracovitosti a obchodu, postupně se na ně ale začalo pohlížet jako na „Židy východu“ a na revolucionáře. Přesto se sympatie Arménů k Rusům udržely, a to dodnes.

Další publikací, která se věnuje Kavkazu, je článek s názvem *Čeští vystěhovalci na Kavkaze ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století* od Igora Vladimirovič Krjučkova a Andreje Nikolajeviče Pticyna. Ti se věnují emigraci Čechů na Kavkaz, která byla způsobena sociálně-ekonomickými důvody. Sledují vývoj migrace a statistiky, které jsou doloženy dvěma příloženými tabulkami o sčítání lidu z roku 1897 a o rozdělení Čechů Kubáňské oblasti a Černomořské oblasti na základě sčítání lidu z roku 1897. Mimo tyto údaje také píše o tom, co Češi v těchto oblastech dělali, čím se živili a čím přispěli této společnosti (např. zpracováním kovů, vaření piva, výroba předmětů ze dřeva, výroba oděvů, potravinářská produkce aj.)

Třetí článek pochází opět od Emila Souleimanova. Má název *Rusko, Turecko a Írán v náhorně-karabašské válce (1992-1994)*. Jak může titulěk zmást, tato válka neskončila v roce 1994, tak jak je uvedeno v článku porážkou Ázerbájdžánu, ale stále pokračuje až do dnešních dnů. Náhodně-karabašská válka posloužila jako indikátor zahraničně politické agendy Ruska, Turecka a Íránu ve vztahu k Arménii a Ázerbájdžánu. Mimo tento článek napsal do Slovanského přehledu Souleimanov i další: *Zahraniční politika Arménie v letech 1991–2004, Několik poznatků k sociální antropologii Čechenců* nebo *Geneze etnopolitických konfliktů v jižní Osetii a Abcházii (90. léta)*.

Dalším autorem, který se věnuje této oblasti, je Radomír Vlček. Ten přispěl do *Slovanského přehledu* článkem *Rusko, Severní Kavkaz a Čechensko v 19. století*. Pojednává zejména o kavkazské válce, kdy se proti Rusku musel postavit nově vzniklý Kavkazský *immát*, který byl ovšem poražen.

Doplňujícím článkem by se mohl stát článek *Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920* od Petra Nováka. Popisuje, jak došlo k navázání přímých kontaktů mezi Úřadem delegáta Republiky československé a císařskou osmanskou vládou.

Z dřívější historie se v *Přehledu* ukazuje i článek od Petry Košťálové - *Simeon Polský a jeho Putování – postavení arménských křesťanů v Polsku a v Osmanské říši*.

A nakonec bych zmínila jednu kuriozitu *Slovanského přehledu*, týkající se oblasti Střední Asie – článek *Bitva u Gokdepe v turkmenském historickém diskurzu*. Tuto studii napsal Slavomír Horák, který se zaměřuje na leden 1881 a roli politických elit při formování interpretačního rámce této události (bitvy u Gokdepe).

Na závěr bych chtěla shrnout, že *Slovanský přehled* je jistě časopisem, který publikuje spoustu různorodých článků od spousty různých historiků. Měla jsem v ruce všechna vydání *Slovanského přehledu* od roku 2000 a povšimla jsem si, že i když je autorů článků velmi mnoho, je vidět, že se každý z těchto autorů věnuje svému předmětu zkoumání, jak to také můžeme vidět na příkladu Emila Souleimanova.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

Historie Akademie věd ČR [online]. Středisko společných činností AV ČR. Dostupný z: http://www.cas.cz/o_avcr/historie/. (citováno: 11. 10. 2015).

Slovanský přehled [online]. Historický ústav AV ČR. Dostupný z: <http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/slovansky-prehled.ep/>. (citováno: 11. 10. 2015)

Výstava Sto ročníků časopisu Slovanský přehled [online]. Historický ústav AV ČR. Dostupný z: <http://www.hiu.cas.cz/cs/aktuality/sto-rocniku-casopisu-slovansky-prehled.ep/> (citováno: 11. 10. 2015).

Emil SOULEIMANOV: Mezi Tureckem, Persií a Ruskem: Percepce národní identity v Ázerbájdžánu a Arménii na sklonku 19. a 20. století. Slovanský přehled 1-2, 2012, str. 50-63.

I.V. KRJUČKOV, A.N.PTICYN: Čeští vystěhovalci na Kavkaze ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století. Slovanský přehled 3-4, 2012, str. 233-249.

Emil SOULEIMANOV: Rusko, Turecko a Írán v náhodně-karabašské válce (1992-1994). Slovanský přehled 1-2, 2013, str. 101-118.

Petra KOŠŤÁLOVÁ: Simeon Polský a jeho Putování – postavení arménských křesťanů v Polsku a v Osmanské říši. Slovanský přehled 1, 2015, str. 39-67.

Radomír VLČEK: Rusko, Severní Kavkaz a Čečensko v 19. století. Slovanský přehled 3, 2000, str. 289-308.

Emil SOULEIMANOV: Geneze etnopolitických konfliktů v jižní Osetii a Abcházii (90.léta). Slovanský přehled 3, 2008, str. 419-440.

Emil SOULEIMANOV: Několik poznatků k sociální antropologii Čečenců. Slovanský přehled 4, 2007, str. 597-616.

Slavomír HORÁK: Bitva u Gokdepe v turkmenském historickém diskurzu. Slovanský přehled 2, 2014, str. 371-388.